

DRŽAVE PREMA DRŽAVNOM UREĐENJU / STATES ACCORDING TO STATE REGULATION

Selim Hasović¹

¹Internacionalni univerzitet Travnik u Travniku, Aleja Konzula - Meljanac bb, Travnik, BiH
e-mail: hasovic.selim@iu-travnik.com

Stručni članak

<https://www.doi.org/10.58952/zr20251403415>

UDK/UDC 321.01:321.011

Sažetak

Međunarodni subject država predstavljena je kroz historiju. Ovaj rad je detaljno analizirao početke nastajanja država koje su prolazile kroz različite oblike – forme svog uređenja. U početku rada obrađene su forme državnih uređenja. Većina država u početku su prolazile kroz unitarno uređenje. Tako je državom upravljao monarh tj. jedna osoba i tu se isticao umijeće upravljanja državom. Iz tih razloga većina čelnika su imali cilj proširenje teritorija. Proširenja su činjena na štetu u početku susjeda a potom i dalje. Rad je sistematski obradio centralizaciju i decentralizaciju. Potom je obrađena država sa aspekta složene države. U nastavku tretirana je država kao unija država. I na kraju obrazložena i razrađena je država kroz federalizam i konfederalizam. Uz sva obrazloženja pojedinih formi – oblika državnih uređenja dati su primjeri država u svijetu.

Ključne riječi: *oblici državnog uređenja, unitarna država, složene države, federalizam i konfederalizam*

JEL klasifikacija: H10, H11

Abstract

The international subject of the state is presented throughout history. This paper analyzed in detail the beginnings of the emergence of states that went through different forms - forms of their organization. At the beginning of the work, the forms of state arrangements were dealt with. Most of the states initially went through a unitary arrangement. That's how the state was managed by the monarch, i.e. one person and that's where the art of managing the state stood out. For these reasons, most of the leaders had the goal of expanding the territory. Expansions were made to the detriment of the neighbors at first and then further. The work systematically dealt with centralization and decentralization. Then the state was processed from the aspect of a complex state. In the section, the state is treated as a union of states. And in the end, the state was explained and elaborated through federalism and confederalism. Along with all the explanations of individual forms of state arrangements, examples of states in the world are given.

Keywords: *forms of government, unitary state, complex states, federalism and confederalism*

JEL classification: H10, H11

UVOD

Termin “država” prvi put susrećemo kod italijanskog političkog filozofa Makijaveljija. U prvobitnom društvu nije postojao nikakav oblik organizovane vlasti, no međutim, razvojem proizvoda za rad, podjelom rada, pojavom privatnog vlasništva, te cijepanjem plemenskih organizacija na vlasnike (bogate) i nevlasnike (siromašne) na ruševinama starih plemenskih zajednica nastaje nova društvena organizacija sa postojanjem klasa. Kao rezultat nepomirljivosti klasa nastaje država. Država je sui generis organizacija ili zajednica u kojoj je članstvo obavezno. Pojedinaac nemože jednostavno da “izađe” iz države kao što to može iz nekog običnog udruženja. Država se ne pojavljuje kao posrednik ili zastupnik interesa nekih psebnih socijalnih grupa ili pojedinaca. Njena osnovna funkcija je da posreduje između mnoštva interesa i da zastupa one koji su opšti. Država je vlast koja putem pravnih normi naređuje ljudima kako se valjaju ponašati u određenim okolnostima, a to znači da mnoge prisiljava da se ponašaju drugačije nego što bi se oni inače ponašali. Potpuna definicija države glasi: Država je organizacija vlasti koja odgovara globalnom društvu, ima političku i suverenu vlast utemeljenu na monopolu legalne fizičke prisile i na ekonomskoj i ideološkoj moći, odnosi se na precizno određeno stanovništvo i teritorij, a u pravnim normama regulira najvažnije društvene odnose i ostvaruje razne povijesne funkcije – počevši od osvajanja i obrane prema drugim društvima i izrabljivanje i represije prema vlastitom stanovništvu, do s vremenom sve naglašenije uloge zaštite mira, sigurnosti i slobode i postizanja blagostanja svih pripadnika društva. Države se mogu klasifikovati prema različitim važnim osobinama, odnosno kriterijima klasificiranjima i to su četiri osnovna načina klasifikacije.

- Prema obliku vladavine (monarhija, republika, diktatura)
- Prema političkom sistemu (autokratija, oligarhija, demokratija)
- Prema stupnju centralizacije (decentralizacije)
- Prema državnom uređenju (složene i unitarne)

1. DRŽAVNO UREĐENJE

Podjela države prema državnom uređenju pravi se polazeći od toga da li u državi postoji samo jedna ili više državnih organizacija, tj. jedan ili više potpunih aparata ustavno – zakonodavne, izvršne – političke pravosudne i upravne djelatnosti. Drugim riječima, razlika je u tome da li je jedna država jedinstvena na svom teritoriju, ili je ona “država sa više državica u sebi”. Centralni organi imaju vlast koja se proteže na čitavom teritoriju jedne države, dok je pojam necentraliziranih organa nešto složeniji i u njih spadaju dvije glavne vrste: organi država članica koje su ušle u sastav jedinstvene državne tvorevine, i lokalni organi čija se vlast prostire u okvirima manjih pravno-političkih ili administrativnih zajednica (najčešće nazvanim opštinama ili komunama). Na ovaj način već je nagoviještena i podjela države prema strukturi njihovog državnog uređenja. Država koja u svom sastavu ima dvije ili više suverenih država zove se složenom, a strukturu njihovog uređenja određuje odnos centralnih organa država-članica i lokalnih organa. Država koja se sastoji iz same sebe i u kojoj stoga postoji samo reakcija centralnih i lokalnih organa naziva se jedinstvenom (unitarnom).

1.1. JEDINSTVENA (UNITARNA DRŽAVA)

Jedinstvena država ima samo jednu organizaciju vlasti, tj. na cjelokupnom svom teritoriju samo jedan ustavno-zakonodavni organ, jednog šefa države, jednu vladu, jedan sistem upravnih organa.

Funkcije državne vlasti su u nadležnosti organa vlasti obrazovanih na centralnom nivou. Odluke i zakone koje donose centralni organi vlasti u unitarnoj državi prostiru se i imaju dejstvo na teritoriju cijele države i podjednako obavezuju cjelokupno društvo u državi.

Podjela poslova između centralnih i necentralnih organa vlasti zasniva se na načelu decentralizacije vlasti, ili na određenoj kombinaciji ova dva načela. Na osnovu toga nastala su tri osnovna tipa unitarnih država: decentralizovane unitarne države, centralizovane unitarne države i mješoviti tip unitarnih država. U unitarnoj državi sva državna vlast pripada centralnim državnim organima jer ne postoje druge teritorijalne jedinice sa elementima državnosti. Neke od savremenih država koje imaju ovakvu organizaciju vlasti su Francuska, Švedska, Holandija, Slovenija, Grčka.

1.2. CENTRALIZACIJA I DECENTRALIZACIJA

Decentralizacija je sredstvo vertikalne diobe vlasti i organizacija političke moći i organizacijski model povećanja učinkovitosti javne uprave. O prvom govorimo ističući pojam lokalne samouprave, pozivajući se na tranzicije zajednice i lokalnog političkog identiteta, a o drugom onda kada priznajemo činjenicu da za svaku instituciju postoje fizičke i teritorijalne granice djelovanja, da se poslovima javne uprave zapravo nemože upravljati iz jednog središta, već na mjestu izvršenja. Razlog decentralizacije je dakle, politički i tehnički, pa se mnoga pitanja postavljaju povezana, no u prvi plan gotovo bez iznimke izbijaju pitanja teritorijalne podjele, broja jedinica i stupnjevanje. Ustroj vlasti prirodno dijeli vlast na središnju (centralnu) i lokalnu, ili ima više razina vlasti. Povijesne i političke okolnosti su u posebnim zemljama stvorile specifične omjere centralne, regionalne i lokalne vlasti, no i tinjajuće nezadovoljstvo, pa tradicionalno jaku samoupravu u Velikoj Britaniji stiće process reorganizacije i jačanju srednje vlasti, a visokocentralizirana Francuska eksperimentira sa oblicima decentralizacije. Sve postaje još složenije kada se u obzir uzme federalna struktura ili pak veličina njenih zemalja, kao i historija nastajanja i rastakanja države blagostanja: smanjenja društvenih poslova koje obavlja država, ideje državne regulacije tražišta i plana. Pojam decentralizacije nije identičan sa postojanjem necentraliziranih organa jer oni postoje i u strogocentraliziranim državama. Decentralizacija označava činjenicu da necentralni organi imaju određen stepen samostalnosti unutar koga viši organi mogu da ocjenjuju zakonitost njihovog postupanja ali ne i sadržajnu stranu njihovih odluka. Ona nikada nemože biti potuna jer bi bez koordinacije djelatnosti centralnih organa i stanovitog kruga njihovih opšteprihvaćenih nadležnosti došao u pitanje opstanak same države. Decentralizacija može biti uža ili šira, zavisno od omjera socijalnih i političkih snaga u jednoj državi. Njen je obim po pravilu veći u stabilnim društvenim prilikama, a manji u vrijeme socijalnih potresa, ratova i revolucija. Vrste decentralizacije se određuje po različitim kriterijumima. Ako viši organ postavlja niže organe, ona će biti burokratska, ako su niži organi izabrani od predstavničkih tijela ili neposredno od strane naroda, ona će biti demokratska. Decentralizacija je personalna kada se odnosi na krug lica sa nekim specifičnim svojstvima koja država piznaje iz različitih razloga. Ona može biti etnička (priznavanje zasebne organizacije nekoj lokalnoj narodnoj grupi), vjerska (davanje određenih prava sveštenim licima npr. vođenje matičnih knjiga po konfesijama) profesionalna (omogućavanje stručnih udruženja i sl.).

Realnu decentralizaciju imamo u slučaju kada niži organi raspolažu faktičnom samostalnošću u obavljanju svojih poslova, i ona je veoma bliska pojmu samoupravljanja. Postoji i centralizacija "jednog" ili "dva kolosjeka". Kod prve od njih organ istovremeno obavlja dvije vrste poslova one u kojima je podređen centralnim organima, i one u kojima ima određen stepen samostalnosti.

Kod decentralizacije “duplog kolosjeka” postoje dva organa: jedan je centralizovan (za poslove iz državne nadležnosti), a drugi decentralizovan (za poslove iz lokalne nadležnosti).

Centralizacija državnog uređenja postoji onda kada je efektivna vlast u držvi skoncentrisana na njenom vrhu i kada se vlast ostalih organa posmatra samo kao njena izvedba, bez ikakvih drugih prava koja bi proisticala iz autonomije nižih organa.

U ovakvom poretku odnosa centralni organi imaju pravo da ocjenjuju zakonitost i svrsishodnost odluka podređenih organa, što znači da mogu da utiču i na formu sadržaja akata koji oni donose. Niži organi tada imaju samo funkcionalnu ulogu. Oni nemaju nikakav značajniji domen samostalnosti i pozvani su jedino da sprovedu ili konkretizuju odluke viših instanci. Država u kojoj se ljestvici njenih organa uspostavlja ovakva kruta hijerarhija naziva se unitarističkom, i po obliku političkog režima vrlo često se iskazuje kao diktatura. U odnosima centralnih i decentralnih organa postoji jedna granica na kojoj oni prolaze okvire puke decentralizacije nižih organa prerastaju u nov kvalitet koji se naziva samoupravom. Lokalna samouprava u formalno pravnom pogledu identična sa teritorijalnom decentralizacijom čija se jedinica u većini društvenih uređenja naziva opštinom. Ali u sadržinskom smislu samouprava je mnogo širi pojam. Ona predstavlja relativno samostalan pravno – politički život teritorijalne zajednice (opštine, komune) koji dolazi do posebnog izražaja u “opštinskom zakonodavstvu” kao pravu na sopstvenu organizaciju i regulaciju u kvru opštih ustavnih načela. Lokalna samouprava je istorijska tekovina čiji se začeci mogu pratiti od početka kapitalističke epohe, kada ona izrasta iz autonomije nekadašnjih slobodnih gradova (Engleska, Njemačka, Holandija, Švedska) i tzv. “municipalnog pokreta” u toku buržoaskih revolucija ili iz neposrednog uspostavljanja u nastanjenim mjestima nakon usvajanja domorodačkih teorija. Embrion socijalističke uprave je u Pariškoj komuni, a njeni prvi razvijeni institucionalni oblici u organizaciji sovjeta u oktobarskoj revoluciji, narodnim odborima u jugoslovenskoj revoluciji i sličnim tvorevinama u ostalim socijalističkim revolucijama. Po tome bi se socijalistička uprava razlikovala od buržoaske, jer je nastala izvorno, u revolucijama kao “pobuna naivnog narodnog tla” (Marks), a ne borba za decentralizaciju postuono smanjivanje nadležnosti centralnih organa, a piranje čiji je politički sistem najbolji, makar upotrijebili sve poznate kriterije, teško je dati pravi odgovor. Sva teorijska i praktična iskustva ukazuju da nijedan politički sistem nije savršen, niti to može biti. Danas se npr. politički sistem SAD-e glorificira kao jedan od najstabilnijih i najefikasnijih sistema svijetu, ili su razlozi ipak više u tome što su SAD-e danas u demokratskom, vojnom i političkom smislu nesporno prva sila svijeta.

Naprotiv, mnogi ugledni teoretičari su taj ustav smatrali anahronim, suhoparnim, nedorečenim i odveć površnim i rastegljivim da bi se na osnovu njega izradio ozbiljan politički sistem. No, od 1789. godine pa do danas, uz amandmane koji su postupno usvojeni u samim Sjedinjenim Državama, dobro funkcioniše, dok se njegovo “preslikavanje” u drugim temljama uglavnom iskazalo kao promašaj. Razlozi su u tome što svaki sistem ima svoju tradiciju, on funkcioniše ovisno od ekonomskih, socijalnih, političkih, ideoloških kulturnih i drugih faktora, a često i od međunarodnih okolnosti. Nedostaci globalnog političkog sistema se ponajčešće nastoje analizirati tako što konkretni politički sistem ostavlja dovoljno prostora za uspostavu i funkcioniranje lokalne samouprave.

Činjenica da lokalna samouprava afirmira i humanizira politički sistem, odnosno doprinosi funkcionalnosti političkog sistema, donesena je i Evropska povelja o lokalnoj samoupravi, u kojoj su istaknuta sljedeća načela:

-Sve zemlje potoisnice su obavezne da poštuju načelo prava građana da sudjeluju u vođenju javnim poslovima.

-Pravo građana da sudjeluju u vođenju javnih poslova moguće je ostvariti na mjesnom nivou.

-Mjesne vladi moraju osigurati upravu koja će biti bliska građanima.

-Jačanje lokalne samouprave je doprinijelo u izgradnji Evrope na načecima demokratizacije vlasti.

Oblici lokalne samouprave nisu suprostavljani globalnom političkom sistemu, već oni taj sistem samo nadopunjuju, humaniziraju i čine ga pristupačnijim potrebama građana, i sa stanovišta dosljednog ostvarivanja ljudskih prava i sloboda. Lokalna samouprava je od izuzetnog značaja i ima veoma dugu tradiciju i nju u različitim oblicima nalazimo u britanskim, francuskim, njemačkim, nizozemskim, američkim, holandskim te naročito u švicarskom sistemu kao i u skandinavskim zemljama.

1.2.1 Švedska

Prena Ustavu iz 1975 godine Švedska je ustavna monarhija, umitarna država sa parlamentarnim sistemom vlasti. Monarhija je nasljedna po muškom i ženskom potomstvu iz dinastije Berbadotte. Monarh je poglavar države i ima ceremonijalne ovlasti. Ako monarh ne može obavljati svoje dužnosti, parlament imenuje regenta. Zakonodavnu vlast obnaša jednodomni parlament koji ima 349 zastupnika. Svi su zastupnici birani na općim izborima, izravnim ili tajnim izborima na mandate od četiri godine. Za provedbu upravnih akata ili zakona nadležne su posebne središnje organizacije na čelu kojih su glavni tajnici, koje imenuje vlada i za njih je izravno odgovorna. Administrativno je država podijeljena na dvadeset i jednu pokrajinu, u kojima djeluju guverner, pokrajinski upravni odbori koje imenuje vlada te pokrajinska vijeća što ih biraju stanovnici pokrajina u 289 opština od kojih svako ima svoju skupštinu.

1.3. SLOŽENA DRŽAVA

Složena država je sastavljena od više državnih organizacija, zapravo od tri ili više potpunih aparata svih četirju državnih djelatnosti. Naime, u složenoj državi postoji jedna državna organizacija koja djeluje na cjelokupnom državnom teritoriju, a to je savezna država, te najmanje dvije državne organizacije što djeluje na državnom teritoriju savezne države a to su državne članice. Pri tome, i savezna država i svaka od država članica imaju svoje ustavno zakonodavstvo, izvršno – političke pravosudne i upravne organe kao i svoje ustave, zakone i druge pravne akte, državne simbole države i teritorije, a u nekim slučajevima i zasebne policijske i druge oružane jedinice. Između savezne države i država članica postavljena je saveznim ustavom podjela nadležnosti i to tako što neki državni poslovi pripadaju isključivo saveznoj državi, drugi isključivo državama članicama, a treći se dijele između savezne države i država članica. Savezna država je po pravilu moćnija po nadležnostima od država članica, budući da obično njoj pripadaju vojni, carinski novčani, međudržavni te često i policijski i mnogi finansijski poslovi. Države članice mogu imati pretežnu nadležnost u područjima ekonomije, poreza, obrazovanja, kulture informacija itd. Da bi se ojačala ravnopravnost članica u saveznom parlamentu svaka članica ima u drugom domu saveznog zakonodavnog tijela jednaki broj zastupnika neovisno od broja stanovnika država članica. Slični ključevi ravnopravnosti uvode se i u nekim drugim dijelovima savezne organizacije vlasti npr na cjelokupnom teritoriju SAD djeluje jedna savezna država sa glavnim gradom Vashingtonom i ujesno na dijelovima tog teritorija postoji 50 država članica kao posebnih organizacija vlasti.

Složena država je evolutivna državna teritorija koja se susreće na određenom stupnju razvitka države kao historijskog fenomena, kada od antičkog doba pa na ovamo države počinju da se udružuju u savezne u određenoj mjeri odriču svoje suverenosti. Postoji više oblika složenih država. Najpoznatije su personalna unija, realna unija, konfederacija i federacija. Prva tri oblika pripadaju prošlosti, federacije su jedini tip složene države u savremenom svijetu.

1.4 UNIJA

Unija je oblik povezivanja država koje se nalaze na sredini između konfederacije i federacije. Obično se dijele na realnu i personalnu uniju.

Personalnu i realnu uniju čine dvije ili više država a to su u prošlosti uvijek bile monarhije, koje se povezuju preko nekih saveznih organa i pri tome formalno zadržavaju svojstvo nezavisnih država. Personalna unija ima samo jedan zajednički organ šefa države sa ustavno definisanom ulogom. Države članice zadržavaju i spoljnu i unutrašnju suverenitet te je teško govoriti o novoj državnoj tvorevini. Personalna unija javlja se samo u monarhijskom obliku, kada je jedna država priznavala titularnu vlast vladara druge države ili vladajuće dinastije. U realnoj uniji postoji zajednički šef države čiji je položaj regulisan ustavom. Uz šefa države obično postoji i zajednički organ za spoljne poslove. Sve ostale odnose članice uređuju ugovorima, i to na jednoobrazovan način, tako da se stvara slika jedinstvene države. Unija obično ima zajedničku vojsku. Od konfederacije se razlikuje po tome što članice iz nje nemogu izlaziti kada to nađu za shodno, ali ona nije ni federacija, jer države koje u nju ulaze zadržavaju unutrašnju suverenost. Unija se uvijek javljala u monarhijskom obliku vladavine i njen tipičan primjer bila je Austro – Ugarska.

2. AUSTRO – UGARSKA MONARHIJA

Austro – Ugarska je nastala 08.06.1867 godine Austro – Ugarskom nagodbom kojom je osigurana ravnopravnost Mađarske u državno pravnim odnosima sa Austrijom. Dvojna monarhija je nastala nakon poraza u I. svjetskom ratu. Tek osnovana monarhija trebala je biti zajednica dviju država Austrije i Mađarske utemeljena na istopravnosti objiju država. Vanjska politika kao i vanjska trgovina i vojne snage su trebale biti pod zajedničkom upravom, a austrijski car Franjo Josip I je bio zajednički poglavar dvije monarhije, u Mađarskoj okrunjen za kralja. U okviru austrijske ali i mađarske ovlasti mađarske pojedina područja uživala su poseban status i imala su svoje posebne upravne strukture.

Vlast u Austro – Ugarskoj bila je podijeljena u tri strukture:

- Mađarske vlade
- Austrijske vlade
- Objedinjene vlade u okviru monarha

Ujedinjeno ministarsko vijeće imalo je ovlasti nad zajedničkim poslovima, a bilo je sačinjeno od tri ministra ujedinjenih resora (finansije, vojska i vanjska politika), predsjednika vlade oba dijela monarhije, nekolicine nadvojvoda i monarha. Dva poslanička izaslanstva, austrijsko i mađarsko sastajala su se odvojeno i izglasavala proračun Ujedinjenog ministarskog vijeća i na taj način utjecala na zajedničku administraciju. Ministri su bili odgovorni samo monarhu, koji je odlučivao o vanjskoj i vojnoj politici.

3. KONFEDERACIJA

Konfederacija je složena država slična realnoj uniji. Za nju je bitno da sve države članice zadržavaju svoju suverenost, te da stoga zakoni suverene države postaju obavezni za članice tek kada ih potvrde njihovi organi. Po tome se konfederacija razlikuje od federacije u kojoj suverenost pripada saveznoj državi i savezni zakoni su obavezujući za države članice čim su donijeti. Konfederacija je nastajala kao rezultat međudržavnog sporazuma i njegove formalizacije u vidu međudržavnog ugovora u kraćem ili dužem stupanju u savez dvije ili više država koje su zadržavale svoju suverenost u državno pravni subjektivitet. One su stvarale uzak krug najviših zajedničkih organa čije su ih odluke obavezivale jedino onda ako su na njih pristajale, budući da su bile donošene konsemmusom a ne majorizacijom. Konfederaciju bi stoga bilo teško nazvati novom državnopravnim tvorevinom, te bi za nju bio adekvatniji izraz “savez država” u koju se lako ulazi i isto tako lako i izlazi, jer je za oba čina dostatna suverena volja svake od država članica. Kao državni oblik, ona se susreće uglavnom do početka razvijene buržoaske epohe, a u XX vijeku je gotovo i nema. Tokom povijesti mijenjali su se razlozi za nastajanje konfederacija. U tradicionalnom političko pravnom značenju pojma konfederacija označavao je povijesne saveze država koje su se udruživale radi ostvarivanja određenih zajedničkih interesa. U procesu odlučivanja takve konfederacije veći su gradovi imali tri glasa, manji dva i najmanji jedan glas. Prvo razlikovanje između konfederacije i federacije nastalo je u politici SAD-a koji do 1789 godine bile konfederacija a od 1789 federacija. Od tog doba riječ federacija počinje obilježavati čvršći savez među državama članicama saveza i strukturu u kojoj je fokus suvereniteta pomaknut sa periferije u centar. U suvremenom međunarodnom pravu konfederacija označava savez država stvoren radi uzajamne koristi i zaštite najčešće na političkom i ekonomskom planu. Za razliku od povijesnih saveza konfederacija tipa, koji su se najčešće stvarali radi određene sigurnosti novi konfederalni savez među državama okupljaju se prije svega radi ekonomskih i političkih interesa. Konfederacije su bile Švicarska do 1848 godine, Njemačka između 1814 i 1846. I unija i konfederacija nastaju međunarodnim ugovorom između njihovih članica, koje su takvim savezima država zadržavaju više ili manje međunarodni subjektivitet.

4. FEDERACIJA

Federacija je složena država tj. država sa više državnih aparata u kojoj je savezna država nosilac suverene vlasti i uvijek ima u svojoj nadležnosti vojne, carinske i vanjske poslove, većinom i političke poslove. Kao oblik složene države federacija je nastala pretežno u novom vijeku, mada njen začetke možemo pratiti i u manjim društveno ekonomskim formacijama. Njeno oblikovanje u novu državnopravnu zajednicu odvijalo se na dva načina: stupanje saveznih država u novi državni oblik ili unutrašnjim raslojavanjem do tad jedinstvene proste države na dvije ili više članica koje su i dalje ostale u njenom sistemu, ali su uspostavile i svoje organe u nekadašnjem dvostranom odnosu centralnih i lokalnih organa. Federacija svojim ustavom postavlja i štiti temelje jedinstvenog političkog, privrednog i pravnog sistema, pa stoga ustav općenito počinje i pravni sistemi država članica moraju biti usklađeni sa saveznim ustavom. U raspodjeli nadležnosti između savezne države i države članice postoje ipak velike razlike od jedne do druge federacije: negdje članice imaju vrlo jake samostalne nadležnosti gotovo kao u konfederaciji, ipak za razliku od konfederacije i unija članica federacije gotovo nikada nisu posebni subjekti međunarodnih odnosa. Većina federacija čije se nastajanje može pratiti od XVIII vijeka pa do danas stvarana je dobrovoljnim stupanjem dotad samostalnih država u jedan novi državno pravni kvalitet. Taj kvalitet bio je obilježen nekim naoko proturječnim činjenicama.

Države članice stvarale su ustav federacije po kome su se odricale svoje suverenosti, ali su istovremeno zadržavale čitavu raniju strukturu i vlastite ustave koji su izražavale njihovu specifičnosti. Samim tim činom one su gubile pravo na istupanje iz federacije, ali su se i dalje nazivale državama. One su zadržavale državno pravni subjektivitet ali ga nisu mogle ispoljavati na apsolutan način. Ova i još neka druga protivrjeđa učinila su da jedan broj teoretičara i danas smatra da je federacija kontradiktoran pojam, jer bitno obilježje državnosti – suverenosti može posjedovati samo jedan subject a u slučaju federacija to je njen savezni predstavnički organ. Po takvom mišljenju države članice su samo teritorijalne organizacije, prostorno sive od lokalnih zajednica i u najboljem slučaju njihov administrativno politički savez, ali nipošto i tvorevina sa obilježjem državnosti. Zato federacija i nije složena nego prosta država li se život odvija kroz odnos centralnih i necentralnih organa.

5. FEDERALIZAM

Federalizam se tradicionalno definiše kao odnos sveznog centra moći prema centrima moći u državama članicama te se u tom pogledu i teorija i praksa upoznale više rješenja. U većini federacija je nakon njihovog konstituisanja dolazilo do sukoba dvije federacije.

Jedna od njih je težila jačanju saveznog centra i postupnom smanjivanju obima moći federalnih jedinica. Teoretski se takvo nastojanje provodilo potrebom za stvaranje jake države u zajedničkom interesu svih njenih članica. Praktično, je takva situacija nastajala najčešće tamo gdje je postojala velika razlika u ekonomskoj, političkoj kulturnoj razvijenosti država koje su ušle u sastav federacije i gdje su države sa razvijenom tradicijom i većim potencijalima stvarale mogućnost da preko saveznog centra proturaju prije svega interese a tek onda zajedničke. Ona je također omogućavala faktički eksploataciju slabijih i manje razvijenih država članica a posljedica toga je bila uspostavljanja nejednakosti na svim nivoima. Tim je putem federalizam postepeno ustupao mjesto unitarizmu kao način odnosa koji voidi dominaciji saveznog centra i svođenju uloge organa država članica na puke provoditelje njegove politike. Situacija je još postala složenija u višemacijskim državama u kojima je dominacija u saveznom centru pripadala po pravilu najjačoj naciji ili se odvijala po prećutnom sporazumu dvije ili više nacija. Duga tendencija je bila suprotna federalizmu i iskazivala se kao težnja ka separatizmu. U vladajućim krugovima država članica koje su se objektivno ili subjektivno osjećale pogođenim dominacijom saveznog centra javlja se težnja ka izdvajanju federacije, ka njenom rastvaranju u konfederaciju i ka ponovnom konstituisanju potpune državne suverenosti. Kao što je unitarizam u principu negatorski raspoložen prema nacionalnom pitanju, tako je separatizam uvijek pogodio razmahu nacionalizma pa čak i rasizma. Svaka federacija svoje unutrašnje jedinstvo i koherenciju obetbjeđuje ustavom kao najvišim pravno političkim aktom. Organizaciju suverenog organa je po pravilu takva da savezna skupština ima dva doma.

Prvi od njih je predstavnički i njegovi članovi se biraju srazmjerno broju stanovnika država članica., dok u drugi dom članice šalju jednak broj predstavnika, bez obzira na brojnost stanovništva. Tim putem želi se osigurati ravnoteža moći unutar federacije, zaštitu interesa manje uticajnih država, mada se o tome ponekad ne uspijeva na način koji je predviđen u ustavu. Također, postoji jedan krug poslova koji svaka federacija zadržava u svojoj nadležnosti. Najčešće su to finansije, regulacija tržišta, unutrašnja i spoljna bezbjednost, međunarodni odnosi i još neki drugi sektori u kojima države članice moraju da imaju jedinstven državno pravni subjektivitet.

Federacija ima i svoje zasebno zakonodavstvo, upravu i sudstvo čije su odluke obavezne na čitavoj njenoj teritoriji u koliko su donesene po zakonu utvrđenoj proceduri. Većina federacija za svoje građane uspostavlja jedinstveno državljanstvo ali ima i onih u kojima uporedo postoji i državljanstvo po federalnim jedinicama ili koji u zvanične dokumente upisuju i državljanstvo svojih članica. U savremenom svijetu postoje brojne federacije. Pri tome je važno znati zbog kojih su društvenih potreba one stvorene, kao i to da su potrebe za federaciju bitno bliske zahtjevima demokratije.. Spomenimo tri glavna razloga za stvaranje federacija:

-Potreba su u društvima sa višenacionalnim sastavom omogućiti ostvarenje nacionalne suverenosti ili pravo svake nacije na samoupravu i samoopredjeljenje sa vlastitom državom (Indija, Kina).

-Potreba da se olakša uticaj stanovništva na državnu vlast koja se prostire na golem teritorij, znog čega se takav teritorij dijeli na više državnih jedinica koje su bliže stanovništvu (SAD, Argentina).

-Potreba da se sačuvaju različitih povijesnih tradicija bivših samostalnih država koje su se ujedinile u federalnu državu (Švicarska, Njemačka).

ZAKLJUČAK

Nastanak država je historijski process. Kroz historijski period nastanka država uglavnom su vodili pojedinci tj. vladari. Vladari su u svim državama isključivo iskazivali autoritarni način upravljanja. Većinom su bili kraljevi. Potom su slijedila neka veta udruživanja u većini sa susjedima. Sve države su imale isključivi cilj proširenja. Obično se to radilo na račun i štetu susjeda. U startu su postojale države sa unitarnim karakterom. Vremenom se prelazilo iz jednostavnih država u složenu državu. Da se primijetiti da se pojave države sa federalnim a potom sa konfederalim načinom kako upravljanja takom i egzistiranja. Monarhije su najčešći tip država . Ovdje se da primijetiti da su većina država bile osvajačke. Nije zanemariv način življenja i postijanja država kao unija. Tako se pojavile države sa principom udruživanja sve u nteresu proširenja i osvajanja na štetu drugi. I na kraju svi nevedeni oblici država i njenih egzistiranja praćeni su isključivo sa primjerima tj. isticane su države u svijeti sa svojim režimima.

LITERATURA

1. Fuad Muhić “Teorija države i prava”
2. Karl Marks “Kapital”
3. Mustafa Imamović “Historija države i prava”
4. N.Visković “Treorija države i prava”
5. Nijaz Duraković “Uporedni politički sistemi”
6. Selim Hasović “Državnost BiH u peridu 1918 – 1946 godine”
7. Selim Hasović “Državnost BiH u periodu 1946 - 1990 godine”
8. Selim Hasović “Ustavno pravno ustrojstvo Bosne i Hercegovine”